

EL MONESTIR DE SANTES CREUS I TORTOSA (SEGLES XII-XIII)

Antoni Virgili

Els monestirs cistercencs, implantats a terres catalanes a partir del segle XII, afermaren la seva posició a través d'un continuat procés d'acumulació de patrimoni. Els comtes i molts components dels diversos nivells de l'aristocràcia foren els encarregats d'alimentar aquesta dinàmica mitjançant donacions, a voltes molt generoses.

Un dels factors que més poderosament va contribuir a l'expansió dels dominis monacals fou la incorporació per conquesta d'amplis espais d'Al-Andalus per l'aristocràcia feudal. La meitat del segle XII va ser testimoni d'un dels exercicis militars més reeixits, quan Ramon Berenguer IV, al capdavant d'un heterogeni conjunt de tropes, va expugnar una rere l'altra les ciutats andalusines de Tortosa i Lleida i les fortaleses de Miravet i Prades-Siurana (1148-1153).

Poblet i Santes Creus (aleshores encara Valldaura)¹ van obtenir extensos conjunts patrimonials en aquestes terres acabades de conquerir, en especial, a les rodalies de Tortosa i Lleida. Aquestes constatacions no són cap novetat. D'antic, els historiadors ho han reflectit en els seus estudis. Tanmateix, d'un a l'altre, han anat transmetent el que a hores d'ara ha esdevingut un tòpic: el caràcter colonitzador de l'orde del Císter i la seva empena dinamitzadora en la transmissió de coneixements de noves pràctiques agràries. Es tracta d'una atribució creada i difosa pels mateixos monjos a partir del que ha passat a ser el seu lema identificador: *ora et labora*. Ni esperit colonitzador ni innovadors de

¹ És ben sabut que la comunitat cistercenca de Santes Creus es va establir a les ribes del Gaià a partir de l'any 1169, procedent d'un primer assentament localitzat a Valldaura del Vallès (Cerdanyola), fundat l'any 1150 arran d'una donació de Guillem Ramon de Montcada.

tècniques agràries; en tot cas, uns excel·lents administradors. No hi ha dubte que la seva eficaç gestió va permetre l'acumulació d'un considerable volum de renda, així com contribuir a assentar l'orde feudal a les regions ocupades; en definitiva, a consolidar les conquestes.

Del paper dels monestirs en els espais conquerits se'n poden destacar, essencialment, tres dimensions: la formació del patrimoni, la seva administració (l'acció derivada de l'explotació), i les relacions de la institució amb les mitres corresponents als respectius bisbats. Aquestes relacions no sempre eren afectuoses. Sovint sorgien fortes controvèrsies, derivades de la recaptació de taxes de tanta rellevància com el delme i la primícia, i altres drets episcopals. En efecte, si bé els bisbes tenien la facultat de recaptar-les en el territori del bisbat, també és cert que els ordes regulars estaven exempts de satisfer-les totalment o parcial. A les dues institucions, doncs, els interessava de delimitar amb precisió les àrees que havien de quedar al marge de l'exigència de les taxes, o bé de procedir a la seva distribució, en el cas de compartir la recaptació.

* * *

Aquest article té per objectiu destacar alguns aspectes derivats de la presència del monestir de Santes Creus a la regió de Tortosa durant els segles XII i XIII. El més ben conegut és el procés de formació patrimonial en totes les seves vessants: la cronologia, la geografia, els mecanismes emprats en el procés i en la identificació dels personatges que van intervenir-hi.² Per tant, unes breus línies seran suficients per recordar els punts més bàsics d'un procés, la reconstrucció del qual no pot generar cap mena de discrepància.

La recepció d'immobles es va produir entre els anys 1156 i 1189, la major part dels quals foren transferits al monestir mitjançant donacions:³ disset actes, per tan sols dues compra-

² Aquest procés es coneix des que Fra Salvador i Fra Isidre Domingo (segles XV i XVII-XVIII, respectivament) van reordenar els arxius del monestir i feren una relació de tots els dominis monacals. E. FORT I COGUL va fer una edició crítica dels manuscrits redactats pels monjos al·ludits (*El senyoriu de Santes Creus*. Barcelona, 1972; l'epígraf dedicat a Tortosa, entre les pàgs. 435-441). Els treballs més recents són els d'A. CARRERAS CASANOVAS, *El Monestir de Santes Creus, 1150-1200*, 2 vols. Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1992 (sobre Tortosa i el seu terme, en especial, vol I, pàgs. 28-63), i J. PAPELL I TARDIU, "El domini del Monestir de Santes Creus. Un exemple d'organització del territori en època medieval (1150-1233)", dins J. BOLÒS-J. J. BUSQUETA (eds), *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*, III, 1999-2000, pàgs. 191-253, on l'autor, sorprenentment, no cita l'anterior estudi. Personalment, en vaig fer una breu referència, com a senyoriu constituït a les terres de l'Ebre, sobre la base de l'estudi d'A. Carreras (A. VIRGILI, "*Ad detrimentum Yspanie*". *La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal*, València, 2001, pàgs. 146-148). En el moment de corregir les proves d'impremta encara no s'havia publicat el treball de J. Papell.

³ No he fet cap distinció en relació a les característiques d'aquestes donacions, les quals podien ser immediates, amb reserva d'usdefruit o sense, *post mortem*, testaments, etc.

venes. Es formalitzà també una permuta.⁴ Les compres suposaren al cenobi una despesa de 110 morabatins.

És probable que la distància respecte del centre de gestió expliqués aquesta circumstància: el monestir acceptava, naturalment, tots els donatius, però el seu interès disminuïa quan requeria invertir numerari. Aquest extrem es produïria només en el cas que les circumstàncies fossin favorables, ja perquè es tractava d'una bona oferta —la imperiosa necessitat de vendre, un preu rebaixat per ser qui era el comprador, poden ser unes bones raons— o bé per arrodonir una explotació iniciada per anteriors donacions. Les permutes també tenien aquesta finalitat.

L'any 1399, Santes Creus decidí desfer-se del seu patrimoni tortosí a través d'una venda a Pere de Prats, ciutadà de Tortosa. Fra Isidre Domingo ho justifica de manera categòrica: la distància i les dificultats que aquesta suposava per a la seva gestió (*attenta distancia dicti territorii a monasterio et difficultate gubernandi dictum patrimonium*).⁵

La localització d'aquest patrimoni se centra entorn de l'almúnia de Xerta, origen de la granja del mateix nom, que es completà amb l'annexió d'altres parcel·les adjacents. La granja de Xerta fou el centre de comandament del conjunt del domini, la resta del qual estava disseminat entre Aldover, Bitem, Benifallet, Andust (Tivenys), la Vilanova de Tortosa, així com un patrimoni urbà a la ciutat de Tortosa mateix. Entre els conreus s'esmenten camps, horts, vinyes, oliverars i, fins i tot, molins. Ponç Augurari lliurà al cenobi el molí d'olives que tenia a Xerta. Entre els donants més significats consten el comte Ramon Berenguer IV, personatges rellevants de l'aristocràcia, com Guillem Ramon de Montcada, Pere de Sentmenat i Ramon de Centelles, i alguns individus que constituïen el vèrtex de l'oligarquia tortosina, com Guillem de Trull, Guillem i Guerau de Salvanyac, Gilibert i Jofre Anglès, Bernat de Santponç, etc.

* * *

L'estratègia en la gestió del patrimoni de Santes Creus a Tortosa requereix, penso, un replantejament que va un xic més enllà de la descripció feta per A. Carreras. D'entrada, el cenobi devia optar per una administració directa sota el control d'un frare que residia a Xerta mateix. Aviat, però, aquest sistema va donar pas a una administració a través de

⁴ Els instruments d'aquestes operacions es recullen en F. UDINA MARTORELL, *El "Llibre Blanch" de Santes Creus. Cartulario del siglo XII*, CSIC, Barcelona, 1947. Les donacions, docs núm.: 65, 68, 69, 71, 78, 79, 80, 84, 93, 104, 129, 157, 172, 173, 328, 333, 334; les compres, docs.: 110 i 332; la permuta, doc. 350.

⁵ E. FORT I COGUL, *El senyoriu*, pàgs. 435-436.

⁶ Antigament residia a Xerta un religiós del monestir que percebia les rendes d'aquella granja, però després, aquests fruits i rendes foren arrendats a diverses persones (*antiquitus residebat religiosus unus huius monasterii qui nedum redditus dicta grangia verum eciam reliquos census et fructus exigebat; et postea dicti fructus et redditus diversis personis sub certa mercede locabantur*), E. FORT, *Op. Cit.*, pàg. 435.

donacions a cens. Fra Isidre Domingo ja va advertir aquest canvi.⁶ Segons aquest procediment, el senyor eminent —en aquest cas, Santes Creus— rep del censatari l'equivalent a una part de la collita (sigui proporcional, sigui fixa, en moneda o en espècie). El vèrtex de la relació està clar. Ho està, també, la base? És, aquest censatari, el pagès que treballa l'immoble rebut? Bertran de Tolosa, el primer censatari de l'*almúnia* de Xerta, és qualificat de *pagès-guerrer*.⁷

L'examen dels textos obliga a posar en relleu dues consideracions. En primer lloc, s'observa un interval entre la data de recepció de l'immoble i la de la concessió a cens. Cal preguntar-se si s'explota o no. Si la resposta és negativa, el cenobi no n'obté, d'inici, cap profit; l'interès radica en la titularitat dels drets sobre el bé rebut. Però en el cas afirmatiu, qui tenia cura del treball pagès? Probablement, es tractava d'andalusins que havien optat per romandre a la regió sota els feudals, aollint-se a una de les disposicions de la capitulació. Aquests andalusins foren qualificats d'eixàrics, de l'àrab *al-sharik*, una mena de parcers. La documentació de Santes Creus els esmenta sovint.⁸

Es confirmaria, així, l'inicial règim d'explotació directa, que el monestir, com dèiem, va desestimar aviat, ja que va efectuar deu donacions a cens entre el maig de l'any 1156 i el novembre del 1175.⁹ Per tant, l'abadia es decantà per un sistema indirecte d'establiment, la qual cosa li permetia d'obtenir unes rendes fixes anuals i es desentenia de la gestió directa de l'explotació.

Ara bé, aquesta constatació, inequívoca, obliga a plantejar tres qüestions, claus al meu parer, en relació als deu documents de donació a cens, vuit dels quals, sobre immobles rústics. En primer lloc, conèixer les característiques de l'explotació sobre la qual es formalitzava el contracte. La segona, avaluar els termes del contracte establert. La tercera, identificar els censataris.

A propòsit de la primera, els vuit immobles rústics objecte de concessió són qualificats d'*honor* (sis casos) i d'*almúnia* (dos casos, en referència a la mateixa: Xerta). Els termes *almúnia*, *honor*, heretat (*hereditas*) i *mas* (*mansus*) designaven sempre una explotació de dimensions considerables (impossible de precisar), territorialment homogènies (*almúnies* i *masos*), o compostes de diverses parcel·les disseminades (*honores*, *hereditates*). Tant l'extensió com la dispersió dels immobles resultaven inabastables pel treball d'un sol pagès, atès el nivell de la tecnologia agrària de l'època.

En relació a la condició essencial dels contractes, la renda s'estipula en quantitats fixes en espècie —sempre cànters d'oli— (sis casos). Els dos censos restants, un era gravat en diners —la xifra considerable de deu morabatins lupins d'or al pes—,¹⁰ i l'altre en unes quantitats proporcionals a la collita —la quarta part de l'oli i la meitat de la resta de fruits—.

⁷ A. CARRERAS i CASANOVAS, *Op. Cit.*, pàgs. 32-33.

⁸ A. CARRERAS i CASANOVAS, *Op. Cit.*, pàgs. 32-35, ho assenyala amb certesa.

⁹ Segons aquesta cronologia, el cenobi no hauria donat en explotació les darreres peces de terra rebudes. El més probable és que aquestes parcel·les haguessin estat annexionades als nuclis inicials.

Així doncs, del seu patrimoni ebrenc, Santes Creus en treia, sobretot, oli. Es tractava d'un producte essencial de consum en les institucions eclesiàstiques, imprescindible en la il·luminació dels seus temples i edificis. Atès que el cànter d'oli de Tortosa equival a 11,5 litres, l'abadia recollia, pel cap baix, entre 57,5 i 103,5 litres a l'almúnia de Xerta, i entre 69 i 161 litres en les altres honors.¹¹

Els censataris de Santes Creus a Tortosa foren Bertran de Tolosa, Bertran de Saragossa, Guillem de Trull, Ramon de Queralt, Guillem de Salvanyac, Joan Anglès i Domènec d'Aldover, segons l'ordre de concessió dels censos. Bertran de Tolosa i Guillem de Trull participaren del repartiment del botí en rebre honors del comte Ramon Berenguer IV, de ben segur en recompensa per la seva contribució en l'assalt a la ciutat l'any 1148.¹² Les possessions de Guillem de Trull eren molt significatives, ateses les seves donacions al cenobi. Guillem de Salvanyac i Joan Anglès eren posseïdors d'un considerable patrimoni a la regió de Tortosa, etc. Tot sembla indicar que aquests censataris no eren pagesos.

No té massa sentit d'avaluar una per una les tres constatacions exposades. Només la relació entre elles i, per tant, una valoració global, pot omplir de contingut explicatiu l'estratègia del monestir de Santes Creus en la gestió del seu patrimoni tortosí. De l'anàlisi de grans conjunts documentals s'observa que les grans explotacions designades amb els termes honor, heretat, almúnia o mas —formades per espais homogenis o per parcel·les disseminades— acostumaven a ser gravades amb censos fixos, ja en producte, ja en moneda. Els establiments sobre una única parcel·la, en canvi, anomenada *terra, camp, vinya, sort*, etc., als documents, es gravaven amb censos proporcionals a la collita. No es tracta de correlacions al 100 % dels casos, però sí en percentatges elevats. I d'altra banda, a més, les grans explotacions gravades amb censos fixos acostumaven a ser atorgades a personatges difícilment identificables amb pagesos.¹³

L'estratègia de Santes Creus no fa més que confirmar el que semblava una pràctica habitual ja observada en altres casos. El senyor eminent lliurava la gestió de l'explotació a un individu (un cavaller, un rendista, etc.) a canvi d'un cens fix, i aquest s'encarregava de fer treballar la terra amb el repartiment de lots, formalitzant sotsestabliments, arrenda-

¹⁰ El morabati era una moneda d'origen almoràvit que circulava per les regions feudals procedent de les pàries (tributs que els sobirans imposaven als governats de les taifes andalusines. Ramon Berenguer IV i Alfons el Cast les exigien a Ibn Mardanis, governant de València, anomenat el *rei Llop*, i d'aquí el terme *lupins* que qualificava la peça de moneda. El fet que fos moneda pesada evidencia que el cens s'havia de satisfer amb aquestes peces.

¹¹ Les dades són molt prudentes, ja que tot indica que alguns dels contractes es formalitzen sobre unes explotacions que ja havien estat objecte d'establiment abans, és a dir, d'una segona operació sobre el mateix immoble.

¹² A. ALTISENT, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet. Volum I (anys 960-1177)*, Barcelona, 1994, doc. 122, i F. UDINA, *El "Llibre Blanch"*, doc. 52, respectivament.

¹³ A. VIRGILI, *Op. Cit.*, pàgs. 177-180.

ments o a través d'altres sistemes d'explotació. L'any 1174, l'abat Pere donava en cens a Joan Anglès unes cases a Tortosa, i una de les condicions pactades era que havia de fer treballar pel monestir l'honor que havia estat de Gilibert Anglès.¹⁴

Fos quina fos la situació real, la renda recollida per aquests intermediaris era superior a la que lliuraven al senyor eminent, i en aquest marge favorable residia el benefici: el preu per a la gestió; el preu de l'absentisme del monestir.

LES RELACIONS ENTRE L'ESGLÉSIA DE TORTOSA I SANTES CREUS

Com s'anunciava al principi, la constitució de senyorijs de caràcter religiós —monestirs, ordes militars com el Temple i l'Hospital, etc.— i el seu creixement incessant a les zones vers on es projectava l'expansió feudal, va generar notables controvèrsies amb les mitres (bisbats). Els ordes regulars depenien directament de l'autoritat de Roma i gaudien de privilegis especials atorgats pels papes. Els bisbats, des de la *Reforma Pontifical o Gregoriana*, havien recuperat una sèrie de drets que feien valdre dins els seus límits territorials. El problema era que els drets i privilegis d'uns i altres coincidien, o estaven en relació: mentre les seus episcopals tenien dret a demanar el delme i la primícia, els ordes regulars podien estar-ne en part o del tot exempts. Era necessari, doncs, de delimitar amb cura i precisió les àrees que restaven al marge del delme, i això no sempre era senzill. El terme de Tortosa va ser l'escenari de dures confrontacions entre l'església i els ordes militars, en especial.¹⁵

Durant més de vuitanta anys, en canvi, la presència de Santes Creus al terme de Tortosa no va donar peu a cap controvèrsia amb els bisbes i el capítol de Tortosa, i si n'hi hagué, no en tenim constància documental. És clar que el patrimoni monacal a les terres de l'Ebre no era ni molt menys tan considerable com el de les comandes dels ordes militars, ni tampoc tenia, el cenobi, les mateixes pretensions. Però vet aquí que les relacions es van deteriorar, i durant trenta anys (1236-1266) hi hagueren situacions tenses.

L'arxiu capitular de Tortosa conserva quatre documents relatius a les controvèrsies plantejades entre ambdues institucions.¹⁶ El 12 de desembre de 1236 (apèndix 1), el bisbe

¹⁴ F. UDINA, *El "Llibre Blanch, doc. 177: debetis nobis facere laborare totum illum honorem que fuit Gilberti Anglici*. Gilibert Anglès era un normand que havia intervingut directament en l'assalt a la ciutat i havia rebut honors de Ramon Berenguer IV en el repartiment. El seu testament, atorgat l'any 1172, molt generós amb el monestir a tenor de les deixes, mostra la fortuna d'aquest magnat (F. UDINA, *El "Llibre Blanch, doc. 157*).

¹⁵ Sobre aquestes controvèrsies, M. BONET, "Tensions en les fronteres feudals al Montsià medieval i la incidència de Tortosa", *Recerca*, 3, pàgs. 127-144; A. Virgili, *Ad detrimentum*, pàgs. 188-190, i *Diplomatari de Tortosa, 1193-1212 (episcopat de Gombau de Santa Oliva)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2001 (la introducció).

¹⁶ Els documents es presenten a l'apèndix per ordre cronològic amb indicació de la seva signatura topogràfica i acompanyats d'un extens regest que recull el contingut del document i les persones que el signaren com a protagonistes o testimonis.

de Tortosa Ponç de Torrelles, juntament amb el capítol, i el monestir de Santes Creus arribaren a una composició pels delmes i les primícies d'unes terres ermes que els monjos tenien a Xerta, drets que l'església reclamava i el cenobi negava al·legant els seus privilegis. Els àrbitres van sentenciar a favor de Santes Creus, i es van atementar els espais que quedaven immunes, però tanmateix hagueren de lliurar cada any per Nadal un cànter i mig d'oli al bisbe i al prior en concepte de delme, i mig cànter d'oli al sagristà en concepte de primícia. Ambdues parts es comprometien a respectar la sentència i tancar la qüestió.

Ignorem per quina raó es va reobrir el litigi, però l'any 1248, les dues parts es preparaven per a una vista judicial amb la finalitat de resoldre la causa que Guillem, prior de Tortosa, i Arnau, sagristà de la mateixa església, van plantejar contra fra Bernat de Calsarenys, procurador del monestir de Santes Creus, per raó dels delmes i primícies que l'església reclamava com a pròpies (Apèndix 2). A tal efecte, foren designats tres àrbitres: Arnau de Vallfort, tresorer de Tarragona, Ferrer de Gatell i Guerau de Selma, que van establir les fiances, i a continuació, ambdues parts designaren sengles fiadors i es comprometien a respectar la sentència. El procés es va ajornar, probablement, a causa del parèntesi que Santes Creus va romandre sense abat (1247-1249).

Finalment, l'11 de maig de 1151, es redactà el document de la sentència que havia de resoldre les causes obertes (Apèndix 3). La primera, pels delmes i primícies dels ramats de bestiar que el monestir tenia al terme d'Horta [de Sant Joan] (Terra Alta, bisbat de Tortosa); la segona, per la primícia de l'oli i dels altres fruits que el sagristà denunciava no percebre correctament. Aquesta darrera reclamació està en relació amb el primer acord, segons el qual, el cenobi lliurava mig cànter d'oli al sagristà. Per la primera causa, els àrbitres sentenciaren que Santes Creus havia de restituir al prior i al capítol de Tortosa tot el que havien retingut des de feia 25 anys. Per la segona, disposaven que havia de lliurar la primícia de l'oli de les possessions ubicades en les parròquies de Santa Maria i Sant Jaume de Tortosa, retinguda també durant 25 anys, però se n'exceptuava l'honor de Xerta i altres béns adquirits abans del concili reunit sota la presidència del papa Innocenci III.

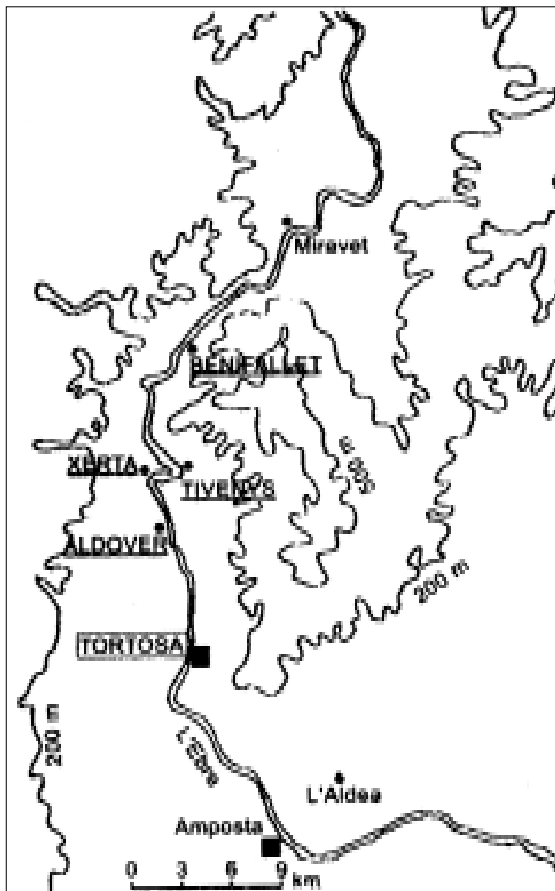
Encara es va produir una darrera demanda de l'església de Tortosa sobre el cenobi (Apèndix 4). Pere d'Om, sagristà de Tortosa, reclamava a Pere de Linya, granger de la granja de Xerta de Santes Creus, la primícia de diverses honors adquirides pel monestir després del Concili celebrat sota Innocenci III. El conflicte no revestia les dimensions dels anteriors, ja que es va resoldre a través d'un compromís entre les màximes dignitats d'ambdues parts: el bisbe Bernat d'Olivella i l'abat Gener acordaren que la primícia de l'oli dels honors adquirits pel monestir en aquell espai de temps quedava fixada en dos cànters i mig d'oli que el granger de Xerta hauria de lliurar anualment a la sagristia de Santa Maria de Tortosa, la qual reconeixia haver ja rebut.

D'aquests documents del segle XIII es dedueix, doncs, que el monestir de Santes Creus va esdevenir receptor de noves honors (i per tant, fonts de renda) al terme de Tortosa. Ignorem, ara per ara, a través de quins mecanismes, de qui provenien i en quin moment es va produir la seva transferència.

Es constata, també, que després d'una explotació directa inicial a través d'un frare que residia a Xerta, el cenobi optà per una gestió indirecta mitjançant establiments a censos fixos, fórmula que es devia emprar invariablement al llarg del segle XII i potser també durant part del segle XIII. Tanmateix, el darrer document revela l'existència del càrrec de frare granger de Xerta, probablement, a causa de l'increment patrimonial que s'havia produït, i pel qual fou designat fra Pere de Linya. No sabem si aquest residia de forma permanent en aquella localitat del Baix Ebre o, senzillament, exercia les funcions des del cenobi estant.

Hi ha, encara, una altra qüestió que va tenir repercussions rellevants relacionades amb l'acumulació d'immobles per part dels monestirs cistercencs, però que no es pot tractar en aquest article: el Concili General celebrat sota la presidència del papa Innocenci III.

Resta oberta per a una nova col·laboració, l'estudi del procés de venda del patrimoni ebrenc de Santes Creus, el qual va culminar l'any 1399.

□ Els immobles de Santes Creus al Baix Ebre

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1236, desembre, 12

A. Original no localitzat.

B. Arxiu Capitular de Tortosa, Tresorer, 15 (338.220 mm).

Controvèrsia entre Ponç [de Torrelles], bisbe de Tortosa, Bernat, prior, i el capítol de Tortosa, d'una part, i Arnau, abat de Santes Creus, i el monestir, de l'altra, pels delmes i primícies de les terres ermes que els monjos tenien al terme de Tortosa, al lloc de Xerta. Els monjos deien tenir en guaret i que per aquesta raó no havien de satisfer delmes i primícies, segons el dret comú i segons els privilegis del cenobi. Contràriament, el bisbe i l'església de Tortosa afirmaven que tenien dret de recaptar els delmes i les primícies, segons el dret comú i els privilegis de l'església. Per dirimir la causa es van designar dos àrbitres: Bernat, ardiaca de l'església de Tarragona, i fra Albert, cellerer major de Santes Creus, els quals van sentenciar que el bisbe i l'església de Tortosa no podien recaptar delmes i primícies en aquestes possessions, sinó que l'abat i el convent les tindrien lliurement i sense cap obstacle. Els límits s'establien des de la paret antiga que hi ha entre les possessions d'ells i la vall que en altre temps va permutar amb ells Bernat, prior de Tortosa, i també amb la paret antiga que és sota la casa del cenobi i va a la sèquia que passa per sota el puig de Cabrera fins la paret de sota el puig de Cabrera i va fins a Çaçanet, tal com parteix entre el monestir i Bertran Bové, i després puja cap a les roques sobre el camí de Pauils, segons baixen les aigües de pluja, i va fins la sèquia dels molins de Santes Creus i del molí que fou del prior. També van sentenciar que l'abat i el monestir donin anualment, el dia de Nadal, un cànter i mig d'oli al bisbe i al prior pels delmes, i mig cànter al sagristà per la primícia, per aquesta composició. Les dues parts accepten la resolució, prometen no moure cap més qüestió i renuncien a tot dret civil i canònic, privilegi i benefici.

Per l'església de Tortosa signen: Ponç, bisbe de Tortosa; Ponç, precentor; Bernat, ardiaca; Domènec; prior claustral; Llorenç, prevere i canonge; Arnau, sagristà de Tortosa; G. de Sant Llorenç, hospitaler; B.[ernat] d'Olivella, canonge; Pere, canonge.

Pel monestir de Santes Creus signen: A., abat; Albert, cellerer major; fra A. de Banyeres; fra A. de Balsareny, lloctinent de Santes Creus a Tortosa, al lloc de Xerta.

Signa Bernat de Linyola, capellà de l'altar de Sant Bartomeu, qui ho escrigué.

2

1248, novembre, 5

A. Arxiu Capitular de Tortosa. Tresorer, 18. Partit per ABC (240.200 mm)

B. Arxiu Capitular de Tortosa. Tresorer, 13.1. Trasllat de 1262.

C. Arxiu Capitular de Tortosa. Cartulari, volum 8, doc. 93, f. 150.

Guillem, prior, i Arnau, sagristà, ambdós de l'església de Tortosa, per una part, i fra Bernat de Calsareny, procurador del convent i monestir de Santes Creus, de l'altra, sotmeten als àrbitres Arnau de Vallfort, tresorer de Tarragona, Ferrer de Gatell i Guerau de Selma, succentor

de Tarragona, la resolució del litigi que enfrontava les dues parts pels delmes, primícies i altres qüestions que els dits prior i sagristà van portar contra el monestir. Després d'establir unes fermances de 100 morabatins cada part, van acordar respectar i no contradir les sentències dels jutges. Actuaren de fiadors, per part del prior i el sagristà de Tortosa, Arnau Català, ciutadà de Tortosa, i per part del procurador de Santes Creus ho feren Nicolau Maleserbes i Ramon de Berga.

Signen: Guillem, prior de Tortosa; Arnau, sagristà de Tortosa; Ponç [de Torrelles], bisbe de Tortosa; fra Bernat de Calsarenys, procurador del monestir de Santes Creus; Arnau Català; Nicolau Maleserbes; Ramon de Berga.

Testimonis: Bernat de Figuera; fra Bernat d'Olivella; Bernat Vaquer; Domènec de Mianes.

Guillem Vidal, notari de Tortosa. Domènec Ferrer, qui ho escrigué per ordre de Guillem Vidal.

3

1251, maig, 11

A. Arxiu Capitular de Tortosa. Subtresoreria, calaix 2, perg. 95. (205.208 mm)

B. Arxiu Capitular de Tortosa. Tresorer, 13.2. Trasllat de 1262.

C. Arxiu Capitular de Tortosa. Cartulari, volum 8, doc. 94, f. 150v-152.

Litigi entre el prior i el capítol de l'església de Tortosa, com a demandants, per una part, i l'abat i els monjos de Santes Creus, com a demandats, per l'altra, sobre els delmes dels animals dels pastors allotjats a les cabanes d'aquest monestir a Horta, i sobre els delmes dels altres animals que han nascut en aquestes cabanes i pasturen en el terme de la ciutat i diòcesi de Tortosa. I encara, la sagristia de l'església de Tortosa acusava els dits abat i monjos del monestir, sobre la primícia de l'oli i altres fruits de les terres i possessions que tenen en el terme de la ciutat de Tortosa. Les dues parts acorden sotmetre's a l'àrbitri d'Arnau de Vallfort, tresorer, Guerau de Selma, succentor, i Ferrer de Gatell, canonge de Tarragona, sobre els delmes i primícies i altres demandes. Absent Guerau de Selma, els altres dos àrbitres, després d'examinar els instruments i les proves, sentencien que l'abat i els monjos de Santes Creus han de restituir al prior i capítol de Tortosa tot el que han percebut des de fa 25 anys, per raó del delme dels animals dels pastors allotjats a les cabanes del cenobi i pels altres animals, pel temps que aquests van pasturar en el terme de la diòcesi de Tortosa. I com sigui que els delmes pertanyen al bisbe i el capítol, els frares no poden impedir-ne la recepció als seus titulars. Sobre la petició de la primícia per part de la sagristia disposen que l'abat i els frares han de pagar al sagristà i a la sagristia de l'església de Tortosa les primícies de l'oli i dels altres fruits de les terres que tenen dins les parròquies de les esglésies de Santa Maria i de Sant Jaume de la ciutat de Tortosa, i que lliurin el que han retingut en el decurs de 25 anys, tal com correspon percebre la primícia a la sagristia, per concessió del bisbe i el capítol de Tortosa. Però per aquesta prestació de la primícia s'exceptuen els honors de Xerta i les terres i possessions que en les composicions entre l'església de Tortosa i el monestir puguin acordar i aquells honors i possessions que els frares van posar en conreu, o van adquirir abans del Concili General presidit pel papa Innocenci III.

Signen: Arnau de Vallfort, tresorer de Tarragona; Ferrer de Gatell, canonge de Tarragona; G., prior; Arnau, sagristà.

Domènec Llorenç va escriure aquesta sentència arbitral per manament dels àrbitres.

4

1266, octubre, 7

A. Original no localitzat.

B. Arxiu Capitular de Tortosa. Cartulari, volum 4, doc. 26, fs. 23-24r.

Resolució entre la seu de Tortosa i el monestir de Santes Creus arran de les demandes formulades per Pere d'Om, sagristà de l'església de Tortosa, contra fra Pere de Linya, granger de la granja de Xerta de Santes Creus, per la primícia de les honors que van ser de Domènec de Xerta, A. Orella i C. de Montalbà, i d'altres honors i possessions que els frares de Xerta havien adquirit per qualsevol mitjà en el terme de la ciutat i diòcesi de l'església de Tortosa, des del temps del concili general celebrat sota la presidència del papa Innocenci III fins el dia present. Amb el consentiment del bisbe de Tortosa Bernat [d'Olivella] i el capítol, i de fra Gener, abat de Santes Creus, i el convent, van acordar que per la primícia de l'oli dels dits honors i possessions que el monestir ha adquirit fins al present en el terme de la ciutat i la diòcesi de l'església de Tortosa que treballen directament hauran de lliurar al sagristà i a la sagristia de Tortosa, dos cànters i mig d'oli l'any el dia de Nadal. I això fou acordat i ordenat entre les dues parts. Sobre les composicions iniciades sobre qualsevulla d'aquestes possessions entre les dues parts i sobre el dret que el monestir tenia en qualsevol dels honors abans del concili esmentat, es mantinguin fermes. El sagristà reconeix haver rebut ja de fra Pere de Linya tota la primícia de l'oli que la granja i el monestir de Santes Creus havia de donar a la sagristia de Tortosa fins al moment present per raó d'aquests honors i possessions. Per aquesta raó els demandats foren absolts i es van comprometre a no moure cap més demanda.

Signen: Bernat [d'Olivella], bisbe de Tortosa; Pere de Puig, prior de Tortosa; Pere d'Om, sagristà de Tortosa; G. de Tamarit, hospitaler de Tortosa; B., ardiaca; Domènec, precentor; B. Nomdedéu, canonge de Tortosa; Berenguer de Berdocho, canonge de Tortosa; Berenguer (*il·legible*), canonge de Tortosa.

Signen: fra Gener, abat de Santes Creus; fra Domènec, sagristà; fra Hug; fra P., prior; fra B. De Puig, cellerer mitjà; fra B. De Calsarenys; fra B. Moragues, hospitaler; fra B. de Riba, precentor; fra P. de Montoliu, vestidor; fra B. de Girona; fra Galcerà de Tous; fra A. Renau, operari; fra P. de Valtà; fra B. de Fabara; fra Jaume de Puig; fra Pere de Linya, granger de Xerta.

Ramon (?) de Castelló, notari públic de Tortosa, això escrigué.